

Portret van

PHINY DICK

Illustratrice en schrijfster naast Marten Toonder

W BOOKS

door Eiso Toonder

Inhoud

- 5 De muze van Marten Toonder
door haar zoon Eiso Toonder
- 24 Illustraties
- 50 Schuimpje en Zigzag
- 68 Bibliografie
- 72 Colofon

Phiny Dick met haar oudste zoon
Eiso Jan Gerhard, 1936.

De muze van Marten Toonder

door

haar zoon Eiso Toonder

Op 14 september 1912 werd Afine Kornélie Dik in Rotterdam geboren.

Maar ik denk dat u haar een groot plezier zou doen, als u die namen meteen weer vergat. Want wie Afine heet (zoals haar moeder), wordt al spoedig Aaf genoemd, of Fine, of – in haar geval – Fientje. En de voornaam Kornélie is gewoon de vrouwelijke variant van Kornelis, zoals haar vader heette. Bovendien vraag je met een achternaam als Dik om pesterijen als je naar school gaat.

Dat waren allemaal redenen om er iets aan te doen. Zodra ze even kon, liet ze zichzelf Phiny noemen en voegde een c toe aan haar achternaam.

Misschien zei ik mama tegen haar toen ik leerde praten, maar dat kan ik me niet herinneren. Voor mij zijn mijn ouders altijd Phiny en Marten geweest – en zo zal ik ook hier over ze schrijven.

Over haar jeugd sprak ze niet veel omdat er kennelijk niet veel over te vertellen viel. Ze was het enige kind van haar ouders en groeide op in een stille, rustige straat in Rotterdam: de Schonebergerweg. Daar was een lagere school gevestigd, waar ze wel naar toe zal zijn gegaan. Maar echte vriendinnen had ze niet; ze was,

volgens haar eigen zeggen, erg eenzellig en trok zich het liefst terug in haar fantasiewereld. Daar hield ze lange gesprekken met haar poppen en verloor ze zich in het boek *Vertellingen van Moeder de Gans*, dat ze kennelijk van een begrijpend iemand had gekregen. Het bevatte sprookjes als Roodkapje, Klein Duimpje en Sneeuwwitje, en was geïllustreerd met door Gustave Doré ontworpen gravures die zo veel tot de verbeelding spraken, dat het eigenlijk niet nodig was om de tekst te kunnen lezen.

Die afbeeldingen, met hun geheimzinnige wouden, zich als mensen gedragende dieren en merkwaardige gebeurtenissen, bepaalden als het ware de sfeer waarin Phiny zich tot in lengte van dagen thuis voelde. Haar ontdekking, tijdens het ouder worden, van A.A. Milne's boeken over *Winnie-the-Pooh*, bevestigde haar vermoeden dat de wereld van de fantasie net zo echt is als de werkelijkheid, en dat beide heel goed samengaan.

Daar moet haastig aan worden toegevoegd, dat haar werkelijkheid niet doorsnee was. Haar vader was namelijk gezagvoerder bij de koopvaardij en maakte voor zijn rederij Van Nievelt, Goudriaan & Co. langdurige reizen naar alle windstreken. Na terugkeer bleef hij hooguit enkele weken thuis, en voer dan weer uit. Daardoor was hij voor Phiny meer een vreemdeling dan een vader; een vreemdeling bovendien, die gewend was om commando's te geven en geen tegenspraak te dulden. De harde stem waarmee hij om thee vroeg of stilte eiste omdat hij naar het BBC-nieuws op de radio wilde luisteren, was in schrill contrast met de vredige sfeer waarin zij zich prettig voelde.

Toch was zijn invloed op haar niet te onderschatten. In de jaren twintig opende zijn rederij, samen met enkele andere maatschappijen, namelijk een lijndienst naar Oost-Azië, en daar kwam hij op te varen. Nu was hij niet alleen een kundige kapitein, maar hij beschikte ook over een zakelijk instinct – en maakte veelvuldig gebruik van de zogenaamde kaplaken-regeling, waarbij vervoerders en cargadoors hem een extra centje in het zwart toestaken als hij hun goederen bij het verschepen netjes en met voorrang behandelde.

Een deel van die centjes belegde hij in aandelen als het profijtelijke *Bethlehem Steel*. En de rest besteedde hij in het verre Oosten aan Chinees tafel- en bedlinnen, een ebbenhouten beeld van Quan Yin, Chinese vloertapijten, een authentiek, ivoren mahjong spel en een compleet, 12-delig, handbeschilderd Chinees servies inhoudende kommen, schalen, platte en diepe borden, theekopjes en -schoteltjes, dat hij bij een kunsthandelaar bestelde en tijdens de volgende reis, maanden later, ophaalde. Vreemd voor iemand met honderd procent Gronings bloed. Misschien zag hij het als een investering die eens veel waard zou zijn?

Maar dan had hij toch buiten zijn echtgenote gerekend. Want die deed wat elke rechtgeaarde Groningse zou doen: ze nam die kostbaarheden in dagelijks gebruik, zonder oog te hebben voor het vakmanschap en de creativiteit waarmee ze tot stand waren gekomen. Zodoende werden de maaltijden voor Phiny een feest. Bij elke hap die ze nam, werd iets meer zichtbaar van het landschap dat een kunstenaar in zachte tinten op de kom of het bord had aangebracht: rijstvelden,

de tuin rond een pagode, een bergstroompje met boogbruggetjes, puntdak-woningen op palen in een meer... Elk stuk servies toonde een andere voorstelling van een wereld die voor Phiny vreemd was, maar waar een vredigheid en harmonie van uitging, die haar aantrok en die haar nooit meer heeft losgelaten.

Tegen het einde van de jaren twintig verhuisde het gezin Dik naar het Burgemeester Meineszplein 29-b te Rotterdam. Het zal geen toeval zijn geweest dat in het belendende pand, 29-a, al geruime tijd een andere gezagvoerder van Van Nievelt, Goudriaan & Co. met vrouw en kinderen woonde – want sommige rederijen belegden in onroerend goed, dat ze dan tegen een zacht prijsje aan hun kapiteins verhuurden. Hoe dan ook, de burens heetten Toonder en waren eveneens van Groninger afkomst. Aan vader Toonder was dat te horen. Hij knauwde op zijn woord'n als een echte Warffumer – en dat was hij dan ook. Zijn vrouw daarentegen sprak keurig ABN, want ze was in de provinciehoofdstad naar een Hollandse school gegaan. Ze hadden twee zoons: de veertienjarige Jan Gerhard, en Marten, die enkele maanden voor Phiny zestien was geworden.

Voor Phiny moet er toen een nieuwe wereld zijn geopend. Ze was tot dan opgegroeid in een maatschappij die hoofdzakelijk uit vrouwen bestond: haar moeder, haar tantes Toos en Fien en de leraressen op haar meisjesschool. De enige man die daar soms enkele weken naar binnen drong, was haar vader die ze als een bullebak ervoer. Maar de jongens van Toonder brachten schoolvrienden mee naar huis, hadden

interessante gesprekken en speelden bridge. Het is dan ook geen wonder dat ze onder de indruk was, zéker van de oudste, die Marten. Later heeft ze zich wel eens laten ontvallen dat het liefde op het eerste gezicht was.

Maar Marten schreef in zijn autobiografie (*Vroeger was de aarde plat*, De Bezige Bij, 1992): “Wat had ik met dat vreemde kind te maken? ... Een koele groet van beide kanten was het begin.”

Op die ongerijmdheid heb ik geen antwoord. Laten we het erop houden dat de waarheid ergens in het midden lag. In ieder geval gingen ze samen op dansles bij de school van Meyer & Fils op de Henegouwerlaan; en het lijkt me heel waarschijnlijk dat ze het aldaar geleerde in haar ouderlijk huis in praktijk brachten met behulp van een stapel 78-toeren platen. Die bestond voornamelijk uit puur Argentijnse tango's die afgespeeld konden worden op een knots van een His Master's Voice grammofoon. De platen hadden eens het passagiers-eetzaaltje van een schip op de Rotterdam-Zuid Amerika Lijn opgevrolijkt en waren door vader Dik in de woonkamer geïnstalleerd.

Dit was de onbezorgde tijd van de Roaring Twenties – en beiden hebben er volop van genoten. In de weekends bezochten ze de bioscoop waar altijd wel een Hollywood-productie vol muziek, dans en zang te genieten viel; of ze gingen naar Pschorr aan de Coolsingel, met de van onderen belichte vloer, waar ze de foxtrot, de quickstep of de charleston dansten. Ze experimenteerden met spiritisme en raakten geïnteresseerd in theosofie en esoterie. Het was een periode waar Phiny later nog vaak nostalgisch over zou praten, en waarvan

ze de muziek van toen bleef verzamelen en beluisteren. Geen wonder. In die paar jaren ontpopte ze zich van een stil, ingetogen meisje tot een extraverte, jonge vrouw.

In juni 1931 behaalden ze beiden hun schooldiploma, en de dag daarop scheepte Marten zich als passagier in op het s.s. *Alcyone*, want kapitein Toonder beloofde hem met een retourreis naar Zuid-Amerika. Aan die ervaring hield zijn zoon twee ontdekkingen over: zijn fascinatie voor de spelingen van weer, wind en water; en bovendien dat je van tekenen je beroep kunt maken. Hij ging tekenaar worden.

Phiny begroette die beslissing met groot enthousiasme. “Net iets voor jou!” schijnt ze gezegd te hebben. In de paar weken tussen zijn terugkeer en zijn verplichte aanmelding bij de kazerne in Kampen voor zijn dienstplicht, volgde hij dan ook bij de Rotterdamse kunstacademie enkele lessen, die echter weinig inspirerend bleken te zijn.

Gelijkertijd veranderde het leven van Phiny. Aan het welvaren van haar vader kwam namelijk een ruw einde als gevolg van de economische crisis. Zijn investeringen in aandelen kelderden, zijn schip werd uit de vaart genomen zodat hij (weliswaar tijdelijk) zonder werk en kaplaken-inkomsten kwam te zitten. Er diende dan ook drastisch bezuinigd te worden. Het gezin Dik verhuisde naar het Kerkpad 16 te Soestdijk, waar men van alles rechtstreeks van de boer kon betrekken.

Op aanraden van Martens moeder ging Phiny studeren voor apothekersassistente. En ik vermoed dat ze toen ook de schriftelijke cursus tekenen van Percy Bradshaw is gaan volgen.

Marten kwam namelijk vrijwel elk weekend vanuit Kampen op bezoek – en dan spraken ze natuurlijk vaak over zijn beroepskeuze en over hun toekomst. Bovendien bevond het Kerkpad zich op loopafstand van het Baarnse bos. Dat was een magere variant op de sprookjeswouden van Gustave Doré, maar met een beetje fantasie kon men ook daar verborgen levensvormen en vreemde avonturen vermoeden.

Phiny vond tekenen trouwens best leuk. Als schoolmeisje zat ze al schetsjes te maken, maar de nodige techniek ontbrak. Die kon ze leren van Bradshaw – een begaafde Engelse illustrator die nog ambachtelijk te werk ging: eerst alles leren over anatomie, dan de beweging van hoofd en ledematen, vervolgens gelaatsuitdrukkingen, daarna de weergave van stoffen, het werken met licht en schaduw, enzovoort.

Ze heeft zijn grondige, ambachtelijke cursus, in keurige verzamelmappen bijeengehouden, altijd bewaard en vaak geraadpleegd. Die lessen waren een goede investering, in tegenstelling tot de opleiding voor apothekersassistente. Dat beroep heeft ze slechts enkele, met slechte ervaringen gevulde weken in Rotterdam uitgeoefend.

Daarna werd ze intern leerling-verpleegster in het Coolsingel Ziekenhuis, onder het regime van de hoofdverpleegster, tante Lida – een zuster van vader Dik, die vooral niet de indruk wilde wekken dat ze haar familieleden voortrok, en Phiny daarom belastte met de meest onsmakelijke taken.

Intussen was Marten afgezwaid en trachtte als tekenaar aan de man te komen. Hij verkocht enkele afleveringen van zijn stripje *Tobias* aan het tijdschrift *Ideaal*, en zowaar een dagstrip,

Bram Ibrahim, die van 6 februari tot 23 juni 1933 in de krant *De Nederlander* heeft gestaan. Maar het was duidelijk dat hij de routine miste om als zelfstandige een geregeld inkomen te realiseren. Toch was dat nodig. Want op 14 mei van dat jaar verloofden Marten en Phiny zich – en uit zo'n gebeurtenis vloeit meestal een huwelijk voort waarbij de man zijn kostwinnerskunde moet bewijzen.

Hij aarzelde dan ook niet om te solliciteren toen de Nederlandsche Rotogravure Maatschappij in Leiden een tekenaar zocht. Hij werd op proef aangenomen en op 30 oktober dat jaar startte hij daar zijn loondienst.

Phiny was intussen patiënt geworden in het hospitaal waar ze werkte. Ze werd namelijk ernstig ziek, en men stelde een infectie van de hartspier vast. Ze overleefde op het nippertje, had een bijna-doodervaring en moest veel en langdurig rust houden in haar ouderlijk huis in Soestdijk. Al beterend zal ze ongetwijfeld Bradshaws cursus nader hebben bestudeerd, zéker toen haar verloofde haar tijdens een weekendbezoek vertelde dat hij een betrekking als tekenaar had gekregen en dat hij de door de Rotogravure uitgegeven weekbladen *Unicum* en *Cinema & Theater* moest vullen met strips en illustraties.

Nu kom ik even in een schemerperiode terecht. Want ergens in deze tijd keerde ze Soestdijk de rug toe en trok ze bij het gezin Toonder in. Woonde dat toen nog in Rotterdam, of was het inmiddels verhuisd naar Oegstgeest, een randgemeente van Leiden? En hoe kwam het dat ook zij betrokken raakte bij de publicaties die Martens werkgever verzorgde?

Phiny Dick en Marten Toonder in Denemarken, te gast bij het dagblad *Aarhus Stiftstidende*, dat met groot succes de *Tom Poes*-beeldverhalen plaatste, september 1948.

Want van 15 april 1934 tot en met 24 maart 1935 konden de lezers van „*Extra*” *Magazine* (een door de NRM geproduceerd weekblad voor C. Jamin) haar strip *De stoute streken van Stip en Stap* volgen, en meteen daarop gedurende twee jaar het paginavullende *Doris en Daantje* (waarmee zij de eerste vrouwelijke stripauteur van Nederland werd – maar dat terzijde).

Bovendien was er het *Nieuwsblad van het Noorden*. De oprichter en eigenaar van die krant, Jan Abraham Hazewinkel, een verre achterneef

van Martens moeder, was enkele jaren terug op zoek geweest naar een “tekenend familielid”. En hoewel Marten daar prompt op had gereageerd, liet het dagblad pas begin 1934 weer van zich horen. Het zocht een nieuwe serie stripverhalen, te starten op 23 maart 1934. Waarschijnlijk door het sentiment van familiebanden gedreven, en geheel tegen de regels van de Rotogravure in (hij mocht geen werk voor derden maken), aanvaardde Marten de uitdaging. Phiny en hij namen de illustraties voor hun rekening, en zijn broer Jan Gerhard ging de rijmende onderschriften verzorgen voor de avonturen van *Thijs Ijs*, een poolbeer.

Gezien de hoeveelheid werk die ze verzetten (Marten overdag in de Rotogravure, Phiny overdag aan de eettafel; beiden 's avonds bezig aan *Thijs IJs*) mag het bijna een wonder heten dat ze er in slaagden om “even” in het huwelijk te treden op 31 mei 1935 en een huurhuis op de Warmonderweg nummer 19 in Leiden te betrekken. Omdat Phiny me daar op 24 maart 1936 op de wereld zette, moest haar echtgenoot noodgedwongen tijdelijk haar *Doris en Daantje* overnemen.

Het is jammer dat Marten in zijn memoires nergens melding maakt van het grote aandeel dat mijn moeder had in zijn productie, noch van hun samenwerking en hun gelijk groeiende creativiteit en technische vaardigheid. Misschien heeft hij dat vanzelfsprekend gevonden?

Een feit is, dat hun ontwikkeling als kunstenaar in grote mate werd beïnvloed door een meesterschilder, Johannes Diekman geheten maar zichzelf Eterman noemend. Of hij ook in andere gezinnen een rol heeft gespeeld, is onbekend – maar een feit is dat hij een graag geziene gast werd bij moeder Toonder; dat hij haar zoon Jan Gerhard kennis liet maken met de astrologie; dat hij met vader Toonder, tijdens diens verloven aan wal, de Leidsche Hout in trok, gewapend met schildersbenodigdheden, om daar landschappen op het doek vast te leggen; en dat hij, tenslotte, Marten en Phiny vertrouwd maakte met de geheimen van het werken in pastelkrijt en olieverf.

Mijn moeder bracht zijn lessen meteen in praktijk. In 1937 creëerde ze enkele pastels voor omslagen van tijdschriften die de Rotogravure uitbracht, en daarna specialiseerde ze zich in

kinderportretten. Die bleken aan te slaan – ze kreeg zelfs betaalde opdrachten van jonge ouders. Maar na enkele jaren was ze op het medium uitgekeken. Haar pastels voor het boek *De dag na Bethlehem*, geschreven door haar zwager Jan Gerhard en door Elsevier in 1941 uitgegeven, waren de laatste die ze heeft gemaakt.

De strips waar ze tot nu toe aan had gewerkt, hadden steeds jongensachtige hoofdpersonen, en die factor bepaalde in grote mate de nogal nuchtere aard van de dialogen en avonturen. De sprookjeswouden van Gustave Doré, waarin ze zich zo thuis voelde, waren er ver te zoeken. Toen ze in 1938 de gelegenheid kreeg om een beeldverhaal te starten voor een nieuwe Rotogravure-uitgave, *Onze Club-krant*, liet ze dat dan ook afspelen in een nieuwe wereld die dichterbij de natuur stond: Poesenoord, en koos als heldin een onschuldige, kwetsbare poes: Miezeliëntje (“die alleen maar tot zevenentwintig kon tellen”).

Dat werk vond ze zo plezierig dat ze een kinderboek ging schrijven en illustreren: *Miezeliëntje en prinses Rosmarijn* (door G.B. van Goor Zonen uitgegeven in 1939). Het had succes en spoorde haar aan om verder te gaan op de ingeslagen weg. In blocnotes noteerde ze in haar open, ronde handschrift de avonturen van *Olli Fant uit Poppelo* (1940), *Pijper, het bosmannetje* (1940), *Suizebol en Bijdepink* (1941), *Pom, Verk en Fop* (1941), *Miezeliëntje en Kakeline de Kip* (1941) en *Pom van de Pomheuvel* (1943), allemaal door dezelfde uitgever gepubliceerd.

Eigenlijk hoort in die opsomming ook haar boek over *Schuiimpje en Zigzag* te staan. Ze was al een heel eind gevorderd met het manuscript en

Phiny Dick, werkend aan de onderschriften voor de strip *Olle Kapoen*, circa 1950.

er waren verscheidene tekeningen voor gemaakt, toen ze van Van Goor te horen kreeg dat de hoofdpersoon, een zeemeerminnetje, eigenlijk niet zo geschikt was voor een kinderboek. Ze droeg geen kleren; vandaar.

Haar nieuwe werkzaamheden als schrijfster hadden een grotere symbiose tussen haar en haar echtgenoot tot gevolg. Niet alleen was hun fantasie op dezelfde golflengte, maar bovendien vulden ze elkander artistiek volmaakt aan. Daardoor konden ze hun creaties uitwisselen en bespreken, maar er bovendien samen aan werken. De ene keer maakte zij de omslagtekening en andere illustraties voor een boek dat ze had geschreven, de andere keer deed hij dat. Ook de series door Marten en Phiny verzorgde briefkaarten die De Muinck & Co in 1941 uitgaf en die ‘menselijke’ scènes uit de dierenwereld toonden, zijn daar een sprekend bewijs van. Het is, dat ze hun prenten signeerden – anders zou alleen een expert héél misschien kunnen zeggen wie van beiden de auteur was.

In de herfst van 1939 had Marten zijn ontslag genomen, zodat hij zijn werk voor de Rotogravure nu als zelfstandige kon doen en verrekenen, en bovendien de vrijheid kreeg om andere opdrachten aan te nemen. En omdat de betere opdrachtgevers in Amsterdam te vinden waren, verhuisden ze daar het jaar daarop naar toe, enkele maanden nadat Nederland onder de voet gelopen werd door Hitlers legerhorden.

De bezetter gedroeg zich aanvankelijk zo netjes, dat het leven bijna normaal verder ging. Voor Phiny betekende dat, dat ze al spoedig haar schrijfpen weer oppakte voor een volgend boek. En voor Marten hield het in, dat hij meer

en meer werk kreeg: illustraties voor korte verhalen die in het *Algemeen Dagblad*, *De Prins* en *De Telegraaf* verschenen, een nieuwe strip, *Japie Makreel*, voor *Doe Mee!* en enkele gagstrips voor de eigenaar van een Weens persbureau, die naar Nederland was uitgeweken omdat hij zich hier, als jood, veiliger achtte.

In maart 1941 begon Marten met *De avonturen van Tom Poes*, voor het dagblad *De Telegraaf* en *De Courant – Het Nieuws van den Dag*. Hij vroeg Phiny om daar de teksten voor te schrijven – maar na de eerste zes afleveringen gaf ze hem die taak terug. Voor haar was Tom Poes opnieuw zo’n jongensachtige figuur vol bedenkingen en listen, terwijl zij zich beter thuis voelde in de wereld van de natuur, waar alles zijn gang gaat in een gezellig soort harmonie en waar het kwaad nooit ècht kwaad is.

Dat was het begin van het einde van hun creatieve samenwerking. Marten werd directeur van een groeiende tekenfilmstudio, moest daarvoor een paar keer naar Berlijn, raakte betrokken bij de illegaliteit; ging, kortom, een ander leven leiden waar zij zich maar met moeite in kon inleven, en waar ze soms – om veiligheidsredenen – zelfs niets van wist.

Op 4 januari 1944 baarde zij hun tweede zoon, mijn broer Onno. Maar de voorzieningen in het hospitaal waren door de oorlogsomstandigheden zodanig, dat Phiny, na een nieuwe bijna-doodervaring, enkele maanden lang roerloos op haar rug in bed moest liggen om een trombose in haar rechterbeen onschadelijk te maken.

Ze was daar nog maar net van hersteld, toen zes mannen van de Sicherheitsdienst

(de geheime dienst van de SS) op klaarlichte dag ons huis binnenvielen, op zoek naar de ondergedoken Weense jood. Ze stond er alleen voor, want Marten was in zijn studio's. Hoe dat verliep en hoe dat is afgelopen, zullen we nooit precies weten (ze heeft er nooit meer over gepraat) – en dat is misschien maar goed ook. Maar deze gebeurtenis moet haar een trauma hebben bezorgd dat ze diep, heel diep wegstopte en waar ze nooit meer aan herinnerd wilde worden. En dat gold eigenlijk voor die hele oorlogsperiode: de haat, dood, verminking en vernieling die om haar heen woedde, was strijdig met alles waar ze in geloofde. In haar denken en in haar verhalen overwon het goede altijd; maar in deze werkelijkheid waren er geen winnaars, alleen maar slachtoffers.

In haar nalatenschap bevinden zich vele manuscripten, onder meer voor kinderboeken die ze omstreeks de bevrijding startte en nooit voltooide. Eén tekst is misschien bestemd als voorwoord voor een herdruk van haar *Pom, Verk en Fop*, en typeert haar gemoedsgesteldheid in die periode. Hij is gedateerd *Zondag 22 April '45*, zo'n twee weken voor de Duitse capitulatie. Enkele zinnen daaruit:

Dit boekje werd voor de Oorlog geschreven, toen alles nog zo vredig en prettig was. En ik vraag me wel eens af of het bos waar Pom in woonde, zal blijven bestaan. De legers staan er nog maar 10 of 5 kilometers vanaf!

Arme Pom! Hij heeft het vast niet gemakkelijk gehad deze jaren en hij is lang zo dik niet meer dan 5 jaar geleden. In zijn voorraadkelder woont Rits de eekhoorn, die van niet-Arische afkomst was. En dan

Verk! Hoe is het met Verk gegaan? Ik heb er wel zo'n idee van. Z'n gordel is wat breder geworden en er hangen tassen aan, waar Geheimzinnige Dingen in zitten. Ja, Verk is vast een Illegale Ever geworden. Uil is natuurlijk ook een Illegaal Iemand geworden; hij zit zelfs in de Top, en dat wil wel wat zeggen. Verder schrijft hij elke dag een Illegale Brief die hij dan zelf naar iedereen brengt. Nee, gezellig is het niet meer bij Uil, want de bussen waar altijd knapkoekjes in zaten, zijn nu leeg en staan maar te verroesten.

Dan is daar Toel! Die doet ook heel Nuttig Werk, want in alle gangen die hij ooit gegraven heeft, wonen nu onderduikers. En dan is er verder iets droevigs gebeurd, want Kras is er niet meer en niemand heeft hem ooit weer gezien. Dat komt omdat Kras ook illegale dingen deed en tegelijkertijd lui en slordig was.

Hoe zou het met Plum zijn gegaan in deze jaren? Plum is nog altijd gul en gezet. Kwade tongen beweren dat hij zwart handelt en dat hij een louche figuur is. Maar dan zou Uil nog eerder louche kunnen zijn, want die is lid geworden van de Cultuur Kamer, door zijn vroegere functie van Secretaris.

Het kan nog een week, een maand of twee maanden duren voordat ze bevrijd zijn, en wanneer het bos dan niet platgebrand is, zal ik er weer eens naar toe gaan om te zien hoe ze het allen maken, en dan zal ik weer een Vrede-boekje over hen schrijven, waarin kleine avonturen als “een eiland ontdekken”, of “een overstroming”, of Een Begraven Schat Vinden de grootste sensaties zullen zijn. Phiny Dick.

Helaas heeft ze dat bos nooit meer bezocht. In 1948 bracht ze nog een derde deeltje van haar

Miezeliëntje-serie uit: *Miezeliëntje en Wol de beer* – en daarmee was haar loopbaan als auteur van kinderboeken ten einde. Ze kon haar gedachten niet langer richten op ‘de onschuldige wereld van het kind’, zoals ze later zei.

Maar ze is nog wel een tijdlang blijven schrijven voor een wijder publiek in een ander medium. Meteen na de oorlog was er bij de dagbladen namelijk grote vraag naar beeldverhalen, en omdat Martens studio de benodigde talenten nog niet in huis had, vroeg hij haar om een nieuwe serie op te starten. Dat werd *Olle Kapoen*, die op 22 oktober 1945 in het *Amsterdamsch Dagblad* voor het eerst verscheen en een jaar later door het *Algemeen Handelsblad* werd overgenomen. Ook in het buitenland raakte hij gepubliceerd. In het *Norsk Ukeblad* heette hij Tobias, in het Zweedse weekblad *Vårt Hem* was zijn naam Ole Kapon, maar het *Svenska Dagbladet* noemde hem Barney Bump, en als Chapon stond hij in de Franse kranten *Le Républicain Lorrain* en *La Croix*.

Olle Kapoen was duidelijk familie van *Pom*, maar hij miste diens onschuld en naïviteit. Toch heeft Phiny *Olle Kapoen* zo’n tien jaar lang geschreven, en de eerste veertien verhalen ook getekend en geïnk – totdat de studiomedewerkers dat werk van haar konden overnemen.

Omdat Amsterdam te zwaar beladen was met slechte oorlogsherinneringen, verhuisden we in het bevrijdingsjaar naar het Gooi. Daar, op de Amersfoortse Straatweg 95, op de grens tussen Bussum en Laren, begon een nieuw samenleven dat langzaam maar zeker uitgroeide tot een routine. Op dinsdag en vrijdag ging

Marten naar zijn studio in Amsterdam; de andere dagen, inclusief de weekends, trok hij zich op vaste tijden terug in zijn werkkamer waar hij de correspondentie behandelde, het werk van de tekenaars en schrijvers corrigeerde en de tekeningen en teksten voor zijn *Tom Poes*-verhalen verzorgde. De onderschriften daarvan liet hij Phiny altijd lezen (ze was en bleef zijn belangrijkste publiek), en verder vertelde hij tijdens de maaltijden wel anekdotes over ‘de zaak’. Maar van de oude, hechte samenwerking van weleer bleef weinig over. Haar met veel plezier geschreven en met humor doorspekte bijdragen aan de rubriek *Logboek van de goede sleepboot Kraak* in het door zijn studio uitgegeven *Tom Poes weekblad*, werden in dank aanvaard – en daar bleef het bij.

Gelukkig kwam Clarissa – een nichtje van Phiny – bij ons wonen, enige tijd later gevolgd door haar zoon Paul, een leeftijdsgenoot van me. Dat was een verrijking. Hij, Phiny en ik bleken over eenzelfde gevoel voor humor te beschikken, dat zich vooral uitte in speciale gezegden en naamgevingen, zodat we al spoedig een eigen taal spraken met uitdrukkingen als eels, eelsjesbaasje, droomdanser, het is voor de poespoes, bol doen, een pluizeren staartje en een stinkeren bekje.

De (sporadische) bezoekers als Piet Beishuizen, die de Philips televisie-afdeling op poten moest zetten, en Gerard Rutten, filmregisseur, werden door ons bedacht met de namen Pébeis en Gérard.

Hans Kattenburg kwam ook wel eens langs. Dat was niet zo verwonderlijk – hij was ten slotte onze achterbuurman. Bovendien was

hij directeur van Hollandia-Kattenburg, en als zodanig had hij boekjes met stalen van verschillende textielstoffen in alle mogelijke kleuren, met of zonder patroon. Die bracht hij eens mee, en Phiny zag meteen mogelijkheden om er wandkleden mee te maken. Met potlood bracht ze het ontwerp aan op doorzichtig papier, knipte de stoffen in de vereiste vorm, voegde er kralen, kantstroken en andere sier aan toe, en naaide dat alles op een ondergrond van vilt. Zo heeft ze in de loop der jaren talloze kleden gemaakt, met voorstellingen van, onder meer, cancadanseressen, tziganes, Sheherezade, ballerina's, Pierrot en Pierrette. Helaas zijn ze vrijwel allemaal vergaan, verbleekt, versleten...

Ook kwam er een keer Hoog Bezoek in de persoon van Sies Numan. Die beheerde het wereldwijde reclamebudget van Philips, en een paar plukjes van dat budget had hij besteed aan reclamefilms die door Martens studio waren geproduceerd, zodat hij tot de belangrijke opdrachtgevers gerekend werd. Het was duidelijk dat hij een levensgenieter was. Zijn corpulente gestalte liet hij vervoeren door een Amerikaanse slee-met-chauffeur, en hij rookte sigaren van grote omvang. Er werd dan ook exclusieve wijn ingeslagen, Clarissa bereidde enkele hapjes en het meubilair werd gerangschikt tot een informele maar toch keurige praathoeek in de serre.

“Ga toch zitten,” zal mijn vader met een weids gebaar hebben gezegd, nadat er welkom geheten was. Dat deed de heer Numan, en zakte prompt door de stoel.

Er ontstond een pijnlijke stilte, die verbroken werd door uitingen van excuses en het

Phiny Dick met haar zoons Eiso Jan Gerhard en Onno Marten, 1947.

schuifelend overeind helpen van de magnaat. De wrakstukken van het ongelukkige meubelstuk werden discreet verwijderd en vervangen door een steviger exemplaar. Geloof het of niet, ook die stoel begaf het, zodat de bezoeker opnieuw tussen versplinterd houtwerk op de grond kwam te zitten.

Dat was teveel voor Phiny. Ze barstte in onstuitbaar lachen uit terwijl de tranen haar over de wangen rolden.

Het had een moeilijke visite kunnen worden; maar Sies Numan volgde haar voorbeeld ongeremd en van ganser harte.

Olieverfschilderij van Marten Toonder, door Phiny Dick, naar een foto, 1970.

Er was één bezoek waar Phiny en Marten als een berg tegenop zagen: vader en moeder Dik wilden een avond langs komen. Dat zou, wat pa Dik betreft, de eerste keer zijn. Toen Nederland bezet werd, was hij net uitgevaren met zijn schip de *Alioth*, zodat hij de vijf oorlogsjaren lang niet terug kon komen. En toen hij eindelijk weer, intussen gepensioneerd, in Soestdijk arriveerde, een getorpedeerd schip armer en een OBE (Order of the British Empire) rijker, duurde het kennelijk nog een tijdje voordat hij aanvaardde dat zijn dochter getrouwd was met een leerling-

tekenaar. Het feit dat die tekenaar en ook Fientje intussen enige bekendheid hadden gekregen, gaf misschien de doorslag.

Hoe dan ook: die avond begon stroef, met veel stiltes tussen de verspreide opmerkingen. Tot Phiny zich herinnerde dat haar vader vroeger graag kaart speelde en dan op z'n aangenaamst was. Dus legde ze een doosje kaarten op tafel en suggereerde een spelletje poker. Daar ging hij gretig op in – maar de kaarten bleken hem slecht gezind te zijn. Wat hij rondje na rondje in de hand kreeg, deed hem kreunen; wat er op tafel kwam te liggen, kon hij onmogelijk overtroeven zodat hij kreten vol ellende slaakte; en bij het oplezen van de scores sloeg hij zich wanhopig tegen het voorhoofd. Dat was geen toneelspel. Die uitingen kwamen uit het diepst van zijn gemoed en toonden een kwetsbaarheid die voor Phiny zo'n onverwachte openbaring was, dat ze huilend van het lachen aan tafel zat.

Dat haar vader zich daar niets van aantrok en volhardde in zijn dramatiek, was op zichzelf een hoopvol teken: misschien zou het ooit weer goed komen tussen die twee. Maar nee. Onverwacht, op 25 april 1952, overleed hij – zonder dat er nader contact was geweest. Die plot is nooit rond gekomen, zoals dat in striptermen heet.

Toch heeft hij indirect nog veel invloed gehad. Want zijn dochter erfde het handgemaakte ivoren mahjong spel van hem, en daar hadden we nog lang heel gezellige zaterdagavonden aan te danken.

Vele jaren verschaftte die avond feitelijk de enige uurtjes in de week waarin de familie bijeen kwam. Heel soms gingen we dan naar de bioscoop of naar een restaurant, maar veel